ӘДӘБИ ИРС

ЕҺТИРАМ

Инсанлар. Талеләр

ГОША НУР

Икиси дә гәриб иди. Сон заманда сығынмышдылар бу торпаға. Һәрәси дә Азәрбајчан әдәбијјатынын бир әбәди чырағы. Бәлкә онлары улу Низами чәкиб бу торпаға, бәлкә дә елә Кәнчәнин өзү очагды, кәрамәти вар?!

Кимди бунлар? Гој бир аз әввәлдән башлајым.

1918-чи илин јаз ајларында јенидән чичәкләнән Шамахы торпағыны гәфил алов бүрүдү. Шәһәр газан кими гајнады. Һеч о мүдһиш зәлзәлә белә олмамышды. Зәлзәлә тәбиәтин ишиди, ким нә дејә биләрди. Инди исә... Намәрд зәрбәси јаман олармыш! Нә биләсән гардаш дејиб евин јухары башына чәкдијин өзүнә јер едәндән сонра бир вахт сәнин ајағындан чәкәчәк. Ики милләт үз-үзә дајаначаг. Кәнчәлиләр демиш: јерсиз кәлди, јерли гач. Талејин ришхәндинә бир бахын.

Шишә чәксәз дә дирикән
әтими,
Атмарам мән вәтәну
милләтими,

Дүнән белә дејән бир гәлбијанар бу күн гоһум-гардашы башына јығыб күч-бәла илә биртәһәр чаныны гуртарыр. Ев-ешик, доғма очаг кимсәсиз галыр. Һәр шеј бир јана, чанындан әзиз тутдуғу бир сандыг јазы-позуну да апара билмир. Јанында сәксән јашлы атасы, гучағында сәккиз јашлы гызы. Бир дидәркин пај-пијада јола дүшүр.

Бу, талејикәм шаир Аббас Сәһһәтдир. Јорғун-арғын, ачсусуз јол кедир. Јолда гулдурлар олуб-галаныны да әлиндән алырлар. Беләчә шәһәрләри, кәндләри саја-саја дүз јарым аја Сабирабада кәлир. Һәм мадди, һәм дә мә'нәви зәрбәләр ону там сарсытмышды. Бир јандан да сәһһәти позулмуш, гыздырма хәстәлијинә тутулмушду. Ики ајдан сонра әлдән-дилдән дүшән шаир там сәфил көкүндә Кәнчәјә пәнаһ кәтириб.

Бурда онун гајнатасы вә балдызы јашајырды. Онлар да сыхынты, еһтијач ичиндә.

Аббас Сәһһәт Кәнчәјә кәлән күндән јатаға дүшүр. Кәмәксиз, үмидсиз, гәлбигырыг шаир гырх күнә јахын һәјатла өлүм арасында чырпыныр. Амансыз јаталаг онсуз да үзүлмүш чаныны шам кими әридир. Гәдим Кәнчә гырх дөрд јашында Аббас Сәһһәтин әбәди мәсканинә чеврилир.

Дөнәндә талејин дә үзүнү көрмә! Елә бил дурна гатарынын башчысы кетмишди, галанлары да дәстә илә тәкүлүшдү. Көзләри көрмәсә дә дајана билмәјиб оғлуну басдырмаға кедән гоча атасы јолда чухура дүшүб өлүр. Гара јаталаг бир аздан шаирин гардашыны, сонра гызыны, сонра анасыны, сонра јолдашыны апарыр.

Беләчә, баш гарышыр, шаирин өлүмү дә, мәзары да пүнһан галыр.

Дүнја хали дејилмиш, ачы ичиндә. Касыбды, лүтдү дејә севдији гызы вермәјибләр...

Сыныг шаир гәлби о вахтдан бир даһа күлмәјиб, кимсәјә мејл салмајыб. Өмрү бoју да зәрбә үстән зәрбә алыб, гәм үстә гәм кәлиб, јағышдан чыхыб даим јағмура дүшүб.

...Истамбулда оларкән түрк полиси онун одлу-аловлу ше'рләринин һавасындан, нәфәсиндән шүбһәләниб. Күнләрин бириндә дидәркин шаири һәбсханаја салыблар. Сонра нә дүшүнүбләрсә ону Одессаја кедән кәмијә миндирибләр.

Јолда башына гәрибә гәза кәлиб. Бир дәстә әјјаш кәмидә ону јахалајыб. Ону дәнизә атмаг истәјибләр. Үч бығыбурма голуну чирмәләјиб шаири һоп көтүрүб. Нә јахшы ки, кәмидә бир јунан кешиши вар имиш. Ирәли кечиб, сарсылмыш шаири гудуз әјјашларын әлиндән алыб.

1929-чу илдә әдәбијјатшүнас Ә. Сәидзадә итиб батмагда олан мүгәддәс мәзарын јерини мүәјјән едир. Јанында да кимин мәзары олса јахшыдыр? Өзү кими кәм талели Мәһәммәд Һадинин. Ахтарсан, бунун күнү даһа әзаблы, даһа изтираблы кечиб. Јетим бөјүјүб, өмрүнү јалгыз, тәнһа баша вуруб. Әслиндә нә өмүр јашады ки?! Вут-тут гырх ил. О да ағрыкечиб, сарсылмыш шаири гудуз әјјашларын әлиндән алыб.

Талејин даһа бир ојуну.

Онсуз да күнү сәркәрдан кечән Мәһәммәд Һади бирдән-бирә јоха чыхыр. Ајлар, илләр өтүр, нә өлүсүндән хәбәр верән тапылыр, нә дирисиндән. Шаирин агибәти беләчә мүәммалы галыр. Әдәбијјат китабларына мин бир суаллы бу сөзләр јазылыр:

«Романтик шаир Мәһәммәд Һади тәхминән 1920-чи илин мај ајында гејб олду».

Шаир өмрү нә вахт, һарада, нечә баша чатды? Кәјәми чәкилди, јерәми көмүлдү. Узун илләр чаваб верән, кордүм дејән олмады.

Јенә дә Кәнчә! Аз гала јарым әсрдән сонра мүәмма ачылыб. Сән демә, јоргунүзкүн шаир сон нәфәсдә Кәнчәјә кәлиб, бачысына сығыныбмыш. «Гәриб шаири» јујуб дәфн едән, кимсәсиз мәзары әзизләјиб горујан агсаггал сон вахтлара кими сағ иди...

Низами јурду шаирин сон мәнзили олду. Бир ишә бах ки, Аббас Сәһһәтин өмрүнүн мәһз Кәнчәдә баша чатмасына о, бир инчә мә'на верирди. «Чүлаји-әвам тәрәфиндән дүчари-тәһгир вә тәкдир олунан, фәгәт әзми хүрушани-фикриндән кери дөнмәјән севимли шаиримиз Сәһһәт Кәнчә мәзарыстанында дәфни хаки-әбәдијјат булунур. Затән Шејх Низамијә бөјүк һөрмәти варды... Ән нәһајәт «Пәнч кәнч» шаири-мөһтәрәми илә һәмчивари мәзар олду».

Мәһәммәд Һади буну 1918-чи илин октјабр ајында јазырды. Үрәк әјјарлығына бахын. Арадан һеч ики ил кечмәмиш о өзү дә «Пәнч кәнч»ин, јә'ни «Хәмсә»нин мөһтәрәм шаири илә бир торпагда мәзар гоншусу олуб. Һәм дә ки, досту, һәмјерлиси Аббас Сәһһәтин јанында. «Сәбискар» мәзарындан әтрафа гоша нур әләнир.

Инди һәр ики «гәриб мәзар» Саһил бағына көчүрүлүб. Бири Кәнчә чајынын сағ саһилинә, бири дә сол. Икисинә дә абидә гојулуб, јанында бағ салыныб. Кәнчәли һејкәлтәраш Мәшәди Рүстәмов бу јахынларда Мәһәммәд Һадинин абидәсини тәзәләјиб. Ачылышына сајсыз адам кәлмишди. Бир мүәллим Мәһәммәд Һадинин мәшһур кәламыны чох јериндә сөјләди:

Дур еј зиндани-нисјанда
јатан, азад олуб аләм,
Сүрурабади-һүрријјәт
кәлиб, дилшад олуб аләм!

...Күнәшли бир күндүр. Ашағыда Кәнчә чајы шырһашыр ахыр. Јухарыда гоша мәзарда ики шаир ујујур. Һәр ики абидә күл-чичәјә бүрүнүб. Ичиндә бир јарашыглы чәләнк дә вар. Гырмызы лентдә зәрли јазысы ајдын охунур. Буну Аббас Сәһһәт адына хәстәхананын һәкимләри кәтирибләр...

Әһмәд ЙСАЈЕВ,
«Коммунист»ин мүхбири.